

Araştırma Raporu

Tarih: 01.10.2004

Sayı : 2004 – 34 / 33
Konu : Petrol Fiyatları

Hazırlayan: Mustafa ATİKER

Petrol Fiyatları

Petrol fiyatları sorununa genel bir bakış

Dünya’da ve Ülkemizde sosyal ve ekonomik kalkınmanın en ağırlıklı temel girdisi olan enerjiye, gün geçtikçe daha fazla gereksinim duyulmaktadır. Dünya nüfusunun artması ve teknolojinin gelişimi ile birlikte enerji tüketiminin de artışı, bu sektörde oluşan gelişme ve değişimlerin yakından izlenmesini zorunlu kılmaktadır.¹

Bu sektörde -yani ham petrol fiyatlarında- meydana gelen değişimleri çok yakından takip etmek gerekiyor çünkü, ham petrolün fiyatı günümüzde, konuyla ilgili hiçbir uzmanın tahminleri arasında yer almayan seviyelere ulaşmış ve 55 dolar sınırına yaklaşmıştır.²

Ham petrol fiyatlarındaki bu tırmanış, öncelikle ekonomisi gelişmekte olan ülkeler olmakla birlikte petrol ithal eden tüm ülkeleri endişeye sevk etmektedir. Bu endişe, tükettiği petrol ve doğal gazın neredeyse tamamına yakını ithal eden Türkiye için de söz konusudur.³

Bu anlamda petrolün günümüz dünya ekonomi ve siyasetindeki önemi tartışılmaz bir gerçektir. Kullanım alanının yaygınlığı, arz talep dengesi içinde bu ürüne bağımlılığı arttırmış ve sonuçta; bu özelliği ile petrol, yer küre içindeki diğer kaynaklardan ayrılarak stratejik bir konuma gelmiştir.⁴ Bu stratejik konumu nedeniyle artık günümüzde petrol için çok rahat ülkeler arası savaşlar yapılabilmektedir.

Artık çok önemli bir stratejik konuma gelen petrol fiyatındaki bu önlenemeyen yükselişe konunun uzmanı olarak gösterilenler tarafından dahi çok somut nedenler gösterilememektedir. Konuya ilişkin yapılan her yorumda, yaşanan fiyat yükselişi güncel yaşanan olaylara bağlanmaktadır. Oysa petroldeki fiyat yükselişi 2004 yılının başından bu yana devam etmektedir. Son günlerde yaşanan yükselişle 55 dolarları bulan petrol fiyatları 2004 yılının on aylık kısmında geçen yıla göre yüzde 80 gibi bir artış yaşanmıştır.⁵

Bir kısım analizciler bu yükselişin düşüşe geçeceğini söylerken bazıları yükselişin devam ederek daha tehlikeli noktalara ulaşacağını belirtmektedirler. Ancak her iki görüşü de öne sürenler, analizlerini inandırıcı kılacak bir veri veya iknası yüksek bir neden ortaya koyamamaktadırlar.

Uzmanlar tarafından ileri sürülen nedenler ve tahminlerin tartışılması bir tarafa artık bu yükselişin bir an önce önüne geçebilecek bir çözüm bulunmalıdır. Aksi takdirde, petrol fiyatlarında ki yükselişin tahmin edilemeyen nedenleri gibi, yine tahmin edilemeyen ve yıkıcı

¹ http://enerji.gov.tr/mc2/pages/mkl_gos.php?nt=64

² <http://www.showtvnet.com/haber/guncel/12102004/petrol.shtml>

³ Dikbaş, Kadir: Yeni bir petrol krizi kapıda mı?, 27.08.2004, Bkz.<http://www.zaman.com.tr/?bl=hn=85221>

⁴ http://enerji.gov.tr/mc2/pages/mkl_gos.php?nt=64

⁵ <http://www.enerjiforumu.com/gazete/?ID=1179>, 12.10.2004

olan etkileri de, dünya, dünya ekonomisi ve dünya ülkelerini, daha önceki petrol krizlerine göre daha etkili sonuçlarla karşı karşıya bırakacaktır.

Bu bağlamda bir çok ülkenin ekonomisi petrole karşı çok büyük zaaf içerisindedir ve yaşanacak bir kriz dünya çapında olacaktır ve petrole karşı bağılılığı ithal şeklinde olan bir çok ülke bu krizin zararlarını çok daha etkili yaşayabilir.

Fiyatlar neden yükseliyor?

Ham petrol fiyatlarında yaşanan hızlı yükselişe uzun vadeli bir perspektiften bakmamızı sağlayacak herhangi bir nedenin ortaya konulmadığı ortadadır.

Fakat petrol fiyatlarındaki bu yükselişe en geçerli neden olarak arz-talep dengesizliği gösterilmektedir. Ham petrol arzında herhangi bir artışın yaşanmamasına karşın dünya ekonomisinde meydana gelen büyüme nedeniyle petrole olan talep gün geçtikçe artmaktadır. Dünya ekonomisindeki yaşanan büyümede, özellikle Asya Ülkelerinin ekonomilerinde yaşanan büyümenin etkili olduğu bilinmektedir. Ancak bu ülkeler arasında en büyük etkiye neden olarak Çin karşımıza çıkmaktadır ki Çin ekonomisinde yaşanan büyüme iki haneli rakamlarla ifade edilmektedir.

Petrolde Çin Etkisi

İçinde bulunduğumuz 2004 yılında Çin büyümede gelişmekte olan bir çok ülkeyi geride bırakmıştır. International Institute of Finance'ın, Asya Kalkınma Bankası (ADB) toplantılarında sunulan Asya Raporu, 2004 yılının ilk çeyreğinde Çin'in yüzde 11 gibi bir büyümeyi gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Bu, Çin'de yaşanan ekonomik büyümenin resmi olarak ifadesidir. Bir de gayri resmi bir büyüme rakamından bahsedilmektedir ki bu oran konuyla ilişkisi olan birçok kesimi daha çok tatmin etmektedir. Gayri resmi olarak ifade edilen oran ise yüzde 15'lerle ifade edilmektedir ki böyle bir büyüme oranı uzun yıllardan bu yana hiçbir ülkeye nasip olmamıştır.⁶

Çin ekonomisinde yaşanan bu yüksek oranlı büyüme, Çin'in petrole karşı olan talebini ister istemez artırmak zorunda bırakmıştır. Bu büyüme petrol ithalatı ve tüketimi bakımından Çin'i dünyanın ikinci sırasına yerleştirmiş olmasının yanında, petrole olan bağımlılığını daha da artırmıştır. Çin bu yılın ilk yarısı içerisinde yurt dışından 70 milyon tonu aşan ham petrol ithal ederken bu rakam geçen yılın aynı dönemine oranla yüzde 40 artmış durumdadır.⁷

Söz konusu petrol fiyatlarındaki yükselişe dünya talebi olarak bakıldığında, bu yıl dünya talebi günde 2.7 varil veya yüzde 3.5 artmış olduğu görülecektir.⁸ Talepte görülen bu yoğun artışın devam etmesi, arz-talep olgusuna göre, fiyatların artmaya devam edeceği anlamına gelmektedir.

⁶ <http://www.ntvmsnbc.com/news/272159.asp>, 31.05.2004

⁷ <http://tr.chinabroadcast.cn/1/2004/09/09/1@24323.htm>, 09.09.2004

⁸ <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/10/16/yazarlar/yazarlarprn30.html>

Bu nedenle, eğer asıl sebep arzın talebi karşılayamaması ise dünya ülkeleri zaman geçirmeden, küresel anlamda yaşanan ekonomik büyümeyi yavaşlatmak adına ellerinden geleni yapmak zorundadırlar.

Diğer taraftan arzın talebi karşılayamaması, petrol ihracatçısı konumunda olan bir çok ülke açısından bulunmaz fırsat olarak görülebilir. Ayrıca talep fazlası ilk bakışta, üretici konumunda bulunan söz konusu ülkelerin bütçelerine oldukça büyük katkılar sağlayabilir. Ama bu karlı süreç sona erdiğinde -ki mutlaka erecektir,- petrol arz eden ülkeler talep eden ülkeler konumuna gelebilirler.

Diğer etmenler nelerdir?

İçinde bulunduğumuz yıl itibariyle petrol fiyatlarında yaşanan artışı konu olarak alıp inceleyen ve söz konusu artışa ilişkin yorumlar yapan uzman statüsündeki birçok kişi, nedeni arz-talep dengesizliğine bağlamakla birlikte ortaya çıkan talep açığına neden olarak başrolde Çin'i göstermekte; Çin'le birlikte ekonomik büyüme trendi içinde olan Hindistan, Güney Kore, Tayvan ve hatta Türkiye ekonomileri söz konusu talep açığına neden olan ülkeler arasında sayılmaktadır.⁹

Fiyat artışının yaşandığı süreç itibariyle dünyada yaşanan doğa olayları, siyasi karışıklıklar, savaş nedeniyle ortaya çıkan kaos ortamları ve petrol kaynaklarının emniyetli olmaması, nedenler arasında gösterilmektedir.

Bu bağlamda, halen Irak'ta devam eden işgal ve Ortadoğu'da yaşanan kaos ortamı, Rusya' da yaşanan ve dünya petrol üretiminin yüzde 2'sini gerçekleştiren Yukos petrol şirketinin içinde bulunduğu olaylar, fiyatları yukarı çeken etkenlerdendir. Önemli petrol üreticisi Venezüella'da yaşanan siyasi gelişmeler ve Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattının geçeceği, Gürcistan'daki yaşanmış olan gerginlik petrol fiyatlarının yükseliş sürecine etkide bulunan ve bu süreçte meydana gelen faktörlerdir.¹⁰ Ayrıca Afrika'nın önemli petrol ihracatçılarından Nijerya'da süren siyasi gerginliklerden¹¹ dolayı ülkede günlük 1 milyon varillik üretim gerçekleştiren Shell'in; NUPENG ve PENGASSAN sendikalarının eylem kararı sonucunda petrol arzını durdurma kararı almak zorunda kalması,¹² yine petrol üretim merkezlerinden olan ABD'de Meksika körfezinde yaşanan İvan kasırgasının neden olduğu fırtına ve tornadolar,¹³ Japonya'da nükleer enerjinin daha az kullanılabilir duruma gelmesi¹⁴ fiyat artışlarına neden olarak gösterilen faktörlerdir.

Diğer taraftan, yaklaşan kış öncesi ısınma amaçlı petrol stokları yeterli düzeyde olmayan Kuzey Yarımküre ve Kuzey Yarımkürede bulunan ABD'nin; -Hollanda kökenli yatırım bankası ABN AMRO analistlerine göre- haftalık ticari petrol stoklarının gerileme

⁹ <http://www.ntvmsnbc.com/news/272159.asp>, 31.05.2004

¹⁰ Dikbaş, Kadir

¹¹ <http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=146466>, 30.09.2004

¹² <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,tarih~2004-10-07-m@nvd~478588,00.asp>

¹³ <http://www.dr.dk/nyheder/fremmedsprog/Turkce/article.jhtml?articleID=204570>, 06.10.2004

¹⁴ Gökçe,Deniz: Petrol fiyatı falı, <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/10/16/yazarlar/yazarlarprn30.html>

eğiliminde olması petrol fiyatları üzerinde yaşanan diğer bir baskı unsurudur. Yine ABD gibi Avrupa'da da kış için rafineri ürün stoklarının yeterli düzeyde olmadığına altını çizen enerji uzmanları ise petrol arzında meydana gelebilecek bir kesintinin, fiyatların çok daha yüksek seviyeleri görmesine neden olacağı görüşündedirler.¹⁵

Bütün bu faktörler petrol fiyatlarındaki yükselişin nedenleri olarak sayılmakla beraber, hemen hemen hiçbir kesim bu nedenlerin bu denli bir fiyat artışını açıklamaya yeterli olmayacağı kanısındadır.

Dünya ekonomisi nasıl etkilenir ?

Petrol artık günümüzde doğal bir enerji kaynağı olmasının ötesinde, siyasi ve ekonomik ülke kararlarının verilmesinde en önemli unsur olarak konumunu değiştirmiştir.

Bu nedendir ki, petrol fiyatları hala dünya ekonomik performansı açısından önemli bir gösterge olmaya devam ediyor. Genel anlamda petrol fiyatında meydana gelen artış, bir nevi ticaret kaymasının yaşanmasına neden olmakta ve bunun sonucu, petrol ithal eden ülkelerin, petrol ihraç eden ülkelere gelir transfer etmesine yol açmaktadır. Doğal olarak, petrol fiyatlarındaki artış, ne denli büyür ve fiyat artışı ne kadar sürerse, makroekonomi üzerindeki etki de o denli büyük olacaktır. Petrol ihraç eden ülkeler için, fiyat yükselişinden kaynaklanan ihracat gelirleri, doğrudan reel milli geliri artırır. Ancak, genel olarak, bu ülkelerin doğrudan ihracat yaptıkları ülkelere yaşanan ekonomik durgunluk sonucu, petrol ihracatçısı olan ülkelerin, diğer ihraç olan mallarına olan talep düşer, talepteki bu düşüş, yükselmiş fiyatlarla petrol satışından elde edilen gelirin bir kısmını götürür.¹⁶

Petrol fiyatlarında yaşanan artış, ayrıca ülkeler arası ticaret dengesini ve döviz kurlarını da etkiler. Doğal olarak, petrol ithal eden ülkelerin ödemeler dengesi kötüleşirken, döviz kurları üzerinde de bir baskı oluşturur. Bunun sonucu olarak ithal mallar pahalılaşırken, ihraç malların değeri düşer; diğer bir ifadeyle reel milli gelirden düşüş yaşanır.¹⁷

Bütün olgular dikkate alındığında, ülke ekonomileri, enflasyonun yükseldiği, işsizliğin arttığı, kurların yukarı çıktığı, reel çıktılarının ise düştüğü bir ekonomik krizle karşı karşıya kalabilirler.

¹⁵ <http://www.showtvnet.com/haber/guncel/12102004/petrol.shtml>

¹⁶ Birol, Fatih: Yüksek seyreden petrol fiyatları dünya ekonomisini nasıl etkiler, Eylül 2004, S.32

http://www.turkishtime.org/32/tr_22_3.asp

¹⁷ a.g.m.

Yükseliş Türkiye ekonomisini nasıl etkiler?

Petrol fiyatlarındaki yükselişin dünya ekonomisine yönelik olumsuz etkilerinden zarar görecektir olan ülkeler, netice itibariyle söz konusu ekonomiyi oluşturan ülkelerdir. Bu global ekonomide yer alan ülkeler arasında Türkiye de bulunmaktadır ki, bu ülkede yaşayan insanlar olarak ülkemizin, dünyada yaşanan bu fiyat yükselişinden nasıl ve ne derece olumsuz etkileri ile karşı karşıya kalacağı bizim için öncelikli konular arasında yer almalıdır.

Netice itibariyle petrol fiyatlarındaki artış dünya ekonomisi açısından hem enflasyonu artırıcı hem de ülkelerin ithalat nedeniyle cari açığını büyütücü bir etkiye sahiptir. Bu nedenle, öncelikli ekonomik hedef olarak enflasyonla mücadeleyi temel alan bir ekonomik programın uygulandığı ve zaten yeterince cari açığı olan Türkiye için petrol fiyatındaki yükselişin sağlanan ekonomik istikrarı tehdit eder bir duruma gelmesi söz konusu olabilmektedir.

Çünkü fiyatlarda yaşanan mevcut yükselişin ekonomik arka planı, geçmişte yaşanan petrol şoklarından oldukça farklıdır. Geçmişte meydana gelen petrol fiyatlarındaki artışların hemen hepsi, ekonomik patlama dönemlerine, diğer bir ifadeyle ekonomilerin fazla ısındığı dönemlere denk gelmiştir. Fiyatların şu anki yükselişi, ekonomilerin yeniden canlandığı, kapasite fazlasının ve düşük enflasyonun hakim olduğu bir ortamda yaşanmaktadır. Firmalar, mal ve hizmet fiyatları yukarı çıkmasına rağmen, yükselen enerji girdisi maliyetlerine katlanmakta zorluk çekebilirler. Çünkü toptan ve perakende pazarlarda kuvvetli bir rekabet yaşanıyor. Özet olarak, yükselen petrol fiyatlarının, enflasyonu yukarı doğru itmekten ziyade karları erittiğini söylemek doğru olacaktır.¹⁸ Böyle bir karlılık erimesi neticesinde yaşanabilecek kâr daralması; Türkiye’de halihazırda yaşanan olumlu ekonomik verilere rağmen yatırım ve istihdam eksikliğinin daha da elim bir hal almasına neden olabilir.

Petrol fiyatlarındaki yükselişin ekonomik anlamda reel olarak Türkiye’ye etkilerini daha net ortaya koymak ise sayısal verilerle mümkün olabilmektedir. Türkiye’de geçen yıl 31.9 milyon ton ham petrol tüketildi. Bu, 2002 yılına kıyasla yüzde 2’lik bir artış demektir.¹⁹ Diğer yandan Türkiye 2003 yılında 24 milyon ton ham petrol ithal etmiş ve 4.7 milyar dolar ödemiştir. 2004 yılının temmuz ayı verilerine göre ise, geçen yılın aynı dönemine göre ham petrol ithalatımız yüzde 4,1 oranında bir artışla 14.2 milyon tona ulaşmış bulunmaktadır. İlk yedi ayda ithal edilen ham petrole 3.3 milyar dolarlık bir ödeme yapılmıştır.²⁰ Türkiye’nin ham petrol ithalatında yaşanan bu artış, Dış Ticaret Müsteşarlığının (DTM) “Dış Ticaret Görünümü” değerlendirmesine göre, ithalatımız 2004 yılı haziran ayı itibariyle 47.3 oranında bir artış göstermiştir.²¹ Bu da petrol fiyatlarındaki yükselişin mevcut durumu yüksek olan

¹⁸ a.g.m.

¹⁹ Dikbaş, Kadir

²⁰ Uras, Güngör: Petrol faturamız (şimdilik) yüzde 18.8 arttı,
<http://www.milliyet.com.tr/2004/10/01/yazar/uras.html>

²¹ <http://www.sabah.com.tr/2004/08/15/eko117.html>²¹ a.g.m.

ithalatımızın daha fazla yükselerek dış ticaret dengelerinin olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır.

Petrol fiyatlarında yaşanan yükselişin Türkiye ekonomisine etkilerini genel olarak şu şekilde özetleyebiliriz. Yaşanan bu beklenmedik fiyat yükselişinden en asgari düzeyde etkilenmek isteyen birçok ülke dış ticaret dengeleri açısından korumacı bir politika izlemektedir. Bu durumun tabii sonucu olarak Türkiye'nin ihracatına olan talep düşmüştür. Bu ise Türkiye'nin gelirlerini daha fazla kısmış, ödemeler dengesinde bozulmalara neden olmuştur. Ayrıca ithalatının önemli kısmını petrolün oluşturduğu Türkiye, petrol fiyatlarındaki artışlar neticesinde, miktar olarak daha az petrol alımı yapmasına rağmen daha fazla ödemek zorunda kalmıştır. Bu durumda da yine ödemeler dengesi büyük açıklar vermektedir.²²

Günümüzde Türkiye ekonomisi geçmiş yıllarda yaşanan krizlerin etkisinden yavaş yavaş sıyrılmaya başlamış, çok iyi bir büyüme trendi yakalamış ve tek haneli enflasyon oranlarının uygulamada yaşanmaya başlamışken; cari açık konusunda zayıf durumda bulunmasının yanı sıra, ithalatçı ülke konumundan dolayı petrol fiyatlarında yaşanan bu yükseliş ülkemiz için ciddi anlamda önlemlerin alınmasının gerekliliğinin habercisidir. Diğer taraftan, uzmanlar 55 dolar seviyesini gören petrol fiyatlarının 60 dolar seviyelerini görebileceğini ifade etmektedirler ki fiyatlarda yukarı doğru olabilecek her 10 dolarlık artışın Türkiye bütçesine 2 milyar dolarlık ek yük getireceği yine aynı uzmanlar tarafından ifade edilmektedir.

Siyasi irade ham petrol fiyatlarındaki bu yükselişin bütçeye getirdiği yükü, bütçe dengelerini korumak adına halka yansıtmak zorunda kalmış, geride bırakılan 10 ay içerisinde akaryakıtta altı defa zam yapmıştır. Yapılan zamlarda süper benzin baz alındığında 542 bin TL. sı kadar bir artış yaşanmış, içinde bulunduğumuz 2004 yılı içerisinde akaryakıtta toplam yüzde 30.8 oranında zam yapılmıştır.²³

Bu yıl sonu itibariyle siyasi irade tarafından hedef enflasyon oranı olarak belirlenen yüzde12'lik oran dikkate alındığında akaryakıt fiyatlarında yaşanan yüzde 30.8'lik artış; önümüzde ki aylarda dünya genelinde ham petrol fiyatlarında yaşanması muhtemel artışlarla birlikte, bizi ülkemiz açısından enflasyon üzerinde yoğun bir baskı oluşturabileceği öngörüsüne sevk etmektedir.

Bu nedenle, yıllar sonra yakalanmış olan hem siyasi, hem de ekonomik istikrarın sekteye uğramaması için, mevcut hükümet ekonomi adına uyguladığı ve uygulamaya koyacağı maliye ve para politikaları konusunda gerekli tedbirleri almalı ve uygulamada çok çeşitli stratejiler geliştirerek her türlü seçeneği değerlendirmeli ve adımlarını ona göre atmalıdır.

²² Sırım,Veli: Petrol şokları ve Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerimize etkileri, <http://www.yeniasya.com.tr/2004/09/16/dizi/default.htm>

²³ Paragrafta geçen oran yıl boyu yapılan 6 zammın ortalamasıdır. Bkz. <http://www.radikal.com.tr/haber.php?>

Fiyatlardaki yükselişe yönelik “Bir Varsayım”...

ABD'nin, tarihsel süreci incelendiğinde Orta Doğu'ya yönelik politikasını, uzun bir geçmişi olan stratejik, ekonomik ve siyasi çıkarların belirlediği ortaya çıkacaktır. Bu çıkarlar, ***petrolün makul fiyatlardan ve düzenli bir şekilde sevkini sürekliliğini sağlamak, bölgenin ve bölgedeki petrol kaynaklarının içeriden ve dışarıdan bir başka gücün kontrolüne girmesini önlemek veya üretici ülkeler üzerinde denetim kurarak petrolün sevkini engellemek veyahut petrolü ve petrol üreticisi ülkeler üzerinde sağladıkları denetimi batı dünyasına karşı kullanmaya çalışmalarını engellemek ; Körfez'deki Amerikan müttefiki olan geleneksel rejimleri iç ve dış tehditlere karşı koruyarak mevcut istikrarı sürdürmek; İsrail'in güvenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik gerçek ve olası tehditleri önlemek ve tüm bu amaçları gerçekleştirmek için gerekirse askeri güç kullanmaktır.*** Ancak söz konusu bu amaçlar aslında birbiriyle çok iç içe geçmiş amaçlardır. Bunlar arasında bir öncelik sıralaması yapmak oldukça zor olabilmektedir.²⁴

Bu bağlamda Orta Doğu tarihinde süregelen İran ile ABD arasındaki gerginlik özellikle 11 Eylül sonrasında gündeme gelen Bush Doktrini çerçevesinde İran'ın kitle imha silahlarını ve uluslararası terörizmi destekleyen ülkeler arasında, dolayısıyla şer eksenini içinde değerlendirilmesiyle yeni bir aşama kaydetmiştir.²⁵

İran ve petrol fiyatlarındaki artış²⁶

Son dönemde, ABD'nin İran'ı hedef alan açıklamalarında bir artış görülüyor. Bununla eş zamanlı olarak, petrol fiyatlarında önlenemeyen bir artış yaşanıyor.

Bu gelişmelere ilişkin çeşitli varsayımların geliştirilmesi, senaryolar üretilmesi mümkündür. Ancak Orta Doğu'da cereyan eden gelişmeler ve ABD'nin Irak'ta içine düştüğü durum dikkate alındığına, muhtemel senaryolar ister istemez bu iki durum ile irtibatlı olmaktadır.

Konuya ilişkin tespitler

ABD, Irak'ta ciddi sıkıntı içindedir. Uluslararası kamuoyu, Afganistan'da olduğu gibi, Irak konusunda da ABD'ye destek vermemiştir. Dolayısıyla, Irak'a ilişkin bütün yük, her açıdan ve her konuda ABD'nin sırtındadır. Irak işgalinin ABD'ye maliyeti, her geçen gün artmaktadır.

Üstelik, Amerikan kamuoyu da, artık her gün Irak'tan dönen asker cenazeleri nedeniyle, Irak konusunda Amerikan yönetimini daha çok eleştirmeye başlamıştır. Eleştirilerin artmasının tek nedeni, her gün gelmeye başlayan asker cenazeleri değildir. Artan askeri harcamaların bütçeye getirdiği yükün Amerikan halkına yansımaya başlaması da, diğer önemli bir etkidir.

²⁴ Arı, Tayyar: Irak, İran ve ABD –Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya-, İstanbul, 2004.s.185

²⁵ a.g.e. s.268

²⁶ Bu başlık altında verilen bilgilerin büyük bir kısmı Öztürk'ün “İran ve Petrol Fiyatlarındaki Artış” isimli makalesine dayanmaktadır. Bkz. Öztürk, Metin Osman:
www.turkatak.gen.tr/makaleler/iran_petrol_fiyatlari.pdf

ABD de, giderek artan bir şekilde enerji yönünden dışa bağımlı olma eğilimindedir.

ABD'nin enerji yönünden dışa bağımlılığı, uygulanan mali rejim nedeniyle, doğrudan sade Amerikan vatandaşına yansımaktadır. Türkiye'de olduğu gibi, sade Türk vatandaşının otomobilinde kullandığı benzinin ve kaloriferinde kullandığı yakıtın birim fiyatının yarısı vergi değildir. Dolayısıyla, Amerikan yönetiminin, vergi oranları ile oynayarak petrol fiyatlarındaki her artış, paralel şekilde, Amerikan vatandaşının aracında ve evinde kullandığı yakıtı yansımaktadır. ABD, Irak'a müdahale etmiştir, ama karşısında İran'ı (Şiileri) bulmuştur. ABD'nin Irak'ta tam anlamıyla başarı sağlayabilmesi, Tahran'ı kontrol altına almasına bağlıdır. Doğu'da Afganistan'da, batıda Irak'ta (ve Türkiye'de), güneyde Basra Körfezi'nde ve kuzeyde de hem Güney Kafkasya'da ABD askeri varlığı mevcuttur. Buna ilave olarak, İran'ın kuzeyindeki/Güney Azerbaycan'daki Tahran muhalifleri de, Washington'un kontrolünde gözükmemektedir.

Petrol fiyatlarının artması, enerji yönünden büyük oranda dışa bağımlı, ABD ile örtülü bir rekabet içinde olan ve aynı şekilde ABD'nin karşısındaki aktörlere destek veren ülkeleri sıkıntıya sokacaktır. **Petrol fiyatlarındaki artış, bir tehdit ve baskı unsuru haline gelecek ve bu durumdaki ülkeleri ABD'nin etkisine açacaktır.**

Irak ve Venezüella gibi petrol üreticisi ülkelerde yaşayanlar ile, İran gibi bazı ülkelerin petrol ürünleri ihraç etmede yaşadıkları sorunlar enerji arzının kısılmasına yol açmıştır. Arzda meydana gelen bu gerileme, sürekli bir şekilde artan talep ile birlikte, fiyatların artmasında etkili olmuştur. **Söz konusu ülkelerin (Irak, Venezüella ve İran'ın) yaşadıkları sorunlar, ABD ile ilgilidir.**

“Bir varsayım”...

ABD, kendi kamuoyu nezdinde içine düştüğü durumdan kurtulmak, Irak'ta giderek yitirmeye başladığı prestijini yeniden kazanmak ve zedelenen imajını onarmak amacıyla petrol fiyatları ile oynamaktadır.

Artan petrol fiyatları, 1970'li yılların ortasında yaşanan petrol krizini çağrıştırmak suretiyle, hem Amerikan kamuoyunu, hem de uluslararası kamuoyunu endişeye sevk edecektir. Doğacak böyle bir endişe de, Amerikan halkının ve uluslararası kamuoyunun Amerikan Yönetiminin yanında yer almasına hizmet edecektir.

Bu, Amerikan Yönetimini (Başkan Bush'u), ülkesini ve bütün dünyayı ciddi bir krizden kurtaran imajına kavuşturacaktır. Bu imaj ile, Bush ikinci kez Başkan seçilmeyi garanti etmiş, ABD de uluslararası politikada hala belirleyici olduğunu kanıtlamak suretiyle Irak'ta yalnızlıktan kurtulmuş ve Irak'a ilişkin hedeflerine ulaşmış olacaktır.

Diğer yandan petrol fiyatlarının artması doğrudan Amerikan halkının günlük yaşamına yansdığı ve onların aile bütçelerine beklenmedik ek bir yük getirdiği için, Yönetim, Irak'taki varlığını ve katlandığı maliyeti halkına anlatmakta rahatlayacak, en azından eleştiriler azalacaktır. Petrol kaynaklarını ele geçirerek fiyatları kontrol etmek ve aşağıya çekmek gibi halkın günlük yaşamını kolaylaştırma amacıyla bağlantı kurarak Irak'ta bulunma, Irak nedeniyle katlanılan sıkıntıyı çekilir (kabul edilebilir) kılacaktır.

Petrol fiyatlarının artması, Almanya ve Fransa gibi, enerji açısından çok büyük oranda dışa bağımlı ülkeler için ciddi ve beklenmedik bir ekonomik yüküdür. Bu artış bütçe dengelerini bozacaktır. Bütün bunlar adı geçen ülkelerin yönetimlerini kendi halkı ile karşı karşıya getiren ve iktidar karşısında muhalefeti besleyen bir etkiyi beraberinde getirir. Bu ülkeler, bölgede ABD'nin karşısında yer alan aktörlere de destek veriyorlar ve aynı zamanda ABD ile rekabet içindelerse, petrol fiyatlarındaki artış, bu durumdaki ülkeler için, 'tehdit' işlevini yerine getirecektir.

Ancak petrol fiyatlarındaki artışın, ABD açısından göreceli olarak, bazı ciddi olumsuzluklar da vardır. Örneğin, petrol fiyatlarındaki artış, ABD'nin "asi" ve "serseri" olarak nitelediği petrol üreticisi ülkelerin işine gelecektir. Onlar da, beklemedikleri/öngörmedikleri bir gelire kavuşacaklardır.

ABD, bu ülkeleri, hem kendi ulusal güvenliği, hem de bölgesel ve küresel barış ve güvenlik açısından ciddi birer tehdit unsuru olarak gördüğüne göre, bu ülkelerin ekonomik açıdan güçlenmeleri ve yeni kaynaklara kavuşmaları bu ülkelerden kaynaklanan tehdidin büyümesine yol açmayacak mıdır?

Bu bakış açısı, özellikle İran açısından, oldukça anlamlıdır. Çünkü, İran'da son yapılan seçimleri muhafazakarlar kazanmış ve Irak'ta ortaya çıkan tablo nedeniyle, 'mollalar' ilk defa rejimlerini komşu bir coğrafyada hayata geçirme fırsatını yakalamışlardır. **Petrol fiyatlarındaki artış, bu koşullarda, iktidardaki muhafazakarların yayılma ve rejimi ihraç etme heveslerini besleyecektir. Bu, İran'ın birçok coğrafyaya angaje olması demektir.**

İşte, bu da ABD'ye, İran konusunda aradığı fırsatı verecektir. Zaten dört yönden ABD tarafından kuşatılmış olan İran, Washington'un etkisine açık muhalefetin de desteği ile kısa sürede ABD'nin kontrolüne girecektir. İran'ın, petrol fiyatlarının besleyeceği **irredendist²⁷ eğilimlerin etkisinde**, Irak'a ve bölgede Şii nüfusun bulunduğu diğer ülkelere daha yoğun bir şekilde angaje olması, ABD'nin bu ülkeye ilişkin hedeflerine ulaşmasına hizmet edecektir.

İran'ın yeni angajmanlara girdiği ve açılımlar yaptığı bir ortamda, ABD'nin hem dört yönden Tahran'ı hedef alması, hem de bu kez petrol fiyatlarını ciddi oranda aşağı çekmesi, İran için bir felaket olacaktır.

Bu vesileyle hemen ifade etmek gerekir ki, eğer ABD, petrol fiyatlarını yükseltmek suretiyle iç ve dış politikaya ilişkin bir takım hedeflerini gerçekleştirebiliyorsa, bu, ABD'nin petrol fiyatlarını aşağıya çekmek suretiyle de aynı amaçlarına ulaşabileceği anlamına gelir.

ABD'nin bu senaryosu tutarsa, Başkan Bush, hem Amerikan kamuoyu nezdinde durumu düzeltir, hem de Irak ve İran konusundaki söylemlerinin arkasında durduğunu göstererek uluslararası politikada kendisini için yeni bir sayfa açmış olur.

²⁷ **İrredentizm:** Bir başka ülkeye ait topraklar üzerinde etnik veya tarihi bağlardan dolayı hak talep etme. (Bkz. thefreedictionart.com.)

Analiz

Sonuç olarak, petrol fiyatlarındaki yükselişe ilişkin neden gösterebilmek amacıyla bir çok olgu, olay, jeopolitik politikalar öne sürülebilir. Ancak öte yandan halen yükselen petrol fiyatları -beklentiler arasında yükselişin devam edeceği kanısı hakimdir- ekonomileri tehdit etmeye devam etmekte.

Bu yükselişin önüne geçebilmek için çözüm önerileri sunan uzmanlar, **ülke bazında bu tehlikeyi yaşayan ülkelerin iç dinamiklerinin muhafazası yönünde, yaşanması ihtimal dahilinde olan krizleri emecek mali politik önlemlerini almanın dışında**, daha geniş bir açıdan çözüm sağlayacak önerilerinden bahsetmemektedirler.

Bu bağlamda, temel sorun olarak görülen Irak ve çevresinde yaşanan ve nerdeyse kronik hale gelen kaotik durum ve Irak'tan sonra sıranın İran'da olduğunu ortaya koyan stratejiler dikkate alındığında, dünya genelinde endişe yaratan durumun sorumlusu ABD olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma çözümlenmesi gereken bir problem olarak baktığımızda, çözümü tek tek her bir ülkenin yapması gerekenler diye sıralamak bir anlam ifade etmeyecektir. Çünkü sorun olarak görünen ABD'dir. Bu nedenle, sıkıntının çözümü ancak ABD'nin izlediği politikalarının uygulama aşamasının devamı halinde, söz konusu politikalarda sadece figüran durumuna düşecek olan, Almanya, Fransa, Japonya, Çin ve Rusya gibi ülkelerin bu duruma seyirci kalmayacakları muhtemeldir.

Bu noktada, gündemdeki petrol fiyatı artışının önüne geçebilmek için yapılacak veya yapılabileceklerin çok fazla anlam ifade etmeyeceği kaanatindeyiz.

Ancak ABD Irak'ta içine düştüğü durumu görüp, ilerideki politikalarını daha hassas bir şekilde irdeledikten sonra uygulamaya koyacaktır. Irak'ta şu an sarsılan bir imajı kendi kendine yaratan ABD, başka bir coğrafyada yine bu şekilde bir kaos ortamı yaratarak çok büyük olmasa da yara alan imajını, kendisi için daha fazla probleme neden olacak şekilde tehlikeye atmayı göze almayacaktır.

Bu nedenle ABD'nin böyle bir politikası var ise bunu çok uzun bir süreçte, istediği ortamı hazırlamak ve çok iyi bir şekilde hazırlanmak adına ortaya koyacaktır. Bundan dolayı ABD'nin karşısında durabilecek olan Almanya, Fransa, Çin, ve Rusya gibi ülkelere çok fazla şans tanımak doğru değildir.

Durum böyle olunca dünya genelinde tüm ülke ekonomilerini tehdit eden fiyatlara karşı sadece her ülke kendi ekonomik yapılarına göre mikro çapta önlemler alarak politikalar uygulayabilirler.

Şu anda dünya ekonomisi büyük oranla ABD politikalarının belirlediği bir süreçten geçmekte şeklinde bir yorumun yapılması çok yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Arı, Tayyar: Irak, İran ve ABD -Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya-, İstanbul, 2004. s.185,268

Bırol, Fatih:Yüksek seyreden petrol fiyatları dünya ekonomisini nasıl etkiler, Eylül 2004, s.32
http://www.turkishtime.org/32/tr_22_3.asp

Dikbaş, Kadir: Yeni bir petrol krizi kapıda mı?, 27.08.2004
<http://www.zaman.com.tr/?bl=yazarlar&hn=85221>

Gökçe,Deniz:Petrol fiyatı falı,
<http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2004/10/16/yazarlar/yazarlarprn30.html>

<http://tr.chinabroadcast.cn/1/2004/09/09/1@24323.htm>, 09.09.2004

<http://www.dr.dk/nyheder/fremmedsprog/Turkce/article.jhtml?articleID=204570>, 6.10.2004

http://enerji.gov.tr/mc2/pages/mkl_gos.php?nt=64

<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=146466>, 30.09.2004

<http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,tarih~2004-10-07-m@nvd~478588,00.asp>

<http://www.ntvmsnbc.com/news/272159.asp>, 31.05.2004

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=10758> ve 116811, 120835, 124580, 129717, 131652 sayılı haberler.

<http://www.sabah.com.tr/2004/08/15/eko117.html>

<http://www.showtvnet.com/haber/guncel/12102004/petrol.shtml>

Öztürk, Metin Osman: İran ve Petrol Fiyatlarındaki Artış, Ağustos 2004, Bkz.
www.turkatak.gen.tr/makaleler/iran_petrol_fiyatlari.pdf

Sırım,Veli: Petrol şokları ve Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerimize etkileri,
<http://www.yeniasya.com.tr/2004/09/16/dizi/default.htm>

Uras, Güngör: Petrol faturamız (şimdilik) yüzde 18.8 arttı,
<http://www.milliyet.com.tr/2004/10/01/yazar/uras.html>